Konceptet pengar är en formaliserad överenskommelse om värdet på ett betalningsmedel. I regel är pengar standardiserade föremål vars värde garanteras av en centralbank och som samhällets aktörer kan enas om som betalningsmedel för varor och tjänster. Eftersom värdet är mer eller mindre garanterat fungerar pengar även som värdebevarare. Till skillnad från till exempel fiskar och grönsaker går pengar att spara och värdet kan bevaras över tid.

PENGARNAS ÄLDSTA HISTORIA

I de äldsta samhällena fanns vare sig mynt eller sedlar. Människor bytte varor med varandra. Byteshandeln kunde skapa problem eftersom de bytande parterna ofta värderade varorna helt olika. Människor började därför byta in sina varor mot saker som både var attraktiva och bestående, och därför kunde fungera som betalningsmedel, som till exempel pärlor, snäckor och ädla metaller. På så sätt kunde man specialisera sig inom till exempel fiske, jordbruk, boskapsskötsel eller hantverk och ändå ha tillgång till sådant som de själva inte producerade.

De äldsta texterna som nedtecknats i Mesopotamien för omkring 5 100 år sedan består i stor utsträckning av templens och kungapalatsens bokföring. Vissa forskare anser att skriftspråket uppstod just för ekonomisk verksamhet. Valutan som användes var ädelmetall som fick vägas upp mot vikter, vilka med tiden standardiserades och försågs med regeringsstämpel – ett första steg mot dagens mynt.

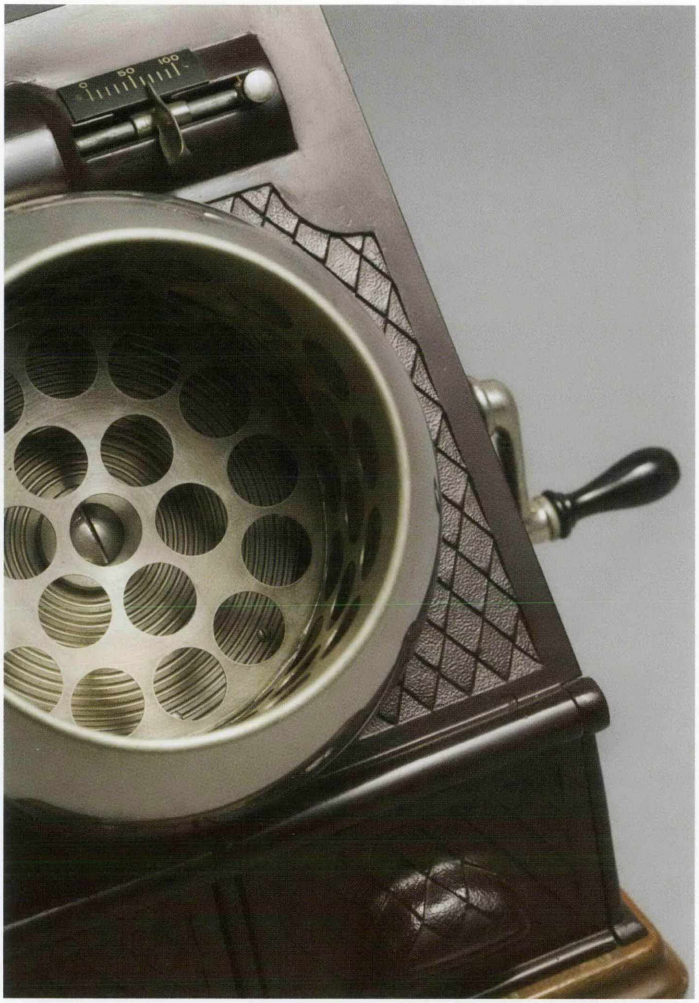
De första standardiserade mynten började användas i Lydien, idag västra Turkiet, omkring år 650 f.Kr. Dessa mynt var bönformade bitar av en guld- och silverlegering som försetts med en officiell stämpel som fungerade som värdegaranti. Detta värde motsvarade ursprungligen metallinnehållets värde, men genom historien har myntframställarna gärna minskat mängden ädelmetall i mynten. Pengarna har därmed fått sitt helt egna värde. Samtidigt med de lydiska mynten började man även använda mynt i Indien och i Kina, där kniv- och spadformade mynt motsvarade värdet på de redskap de skulle efterlikna.

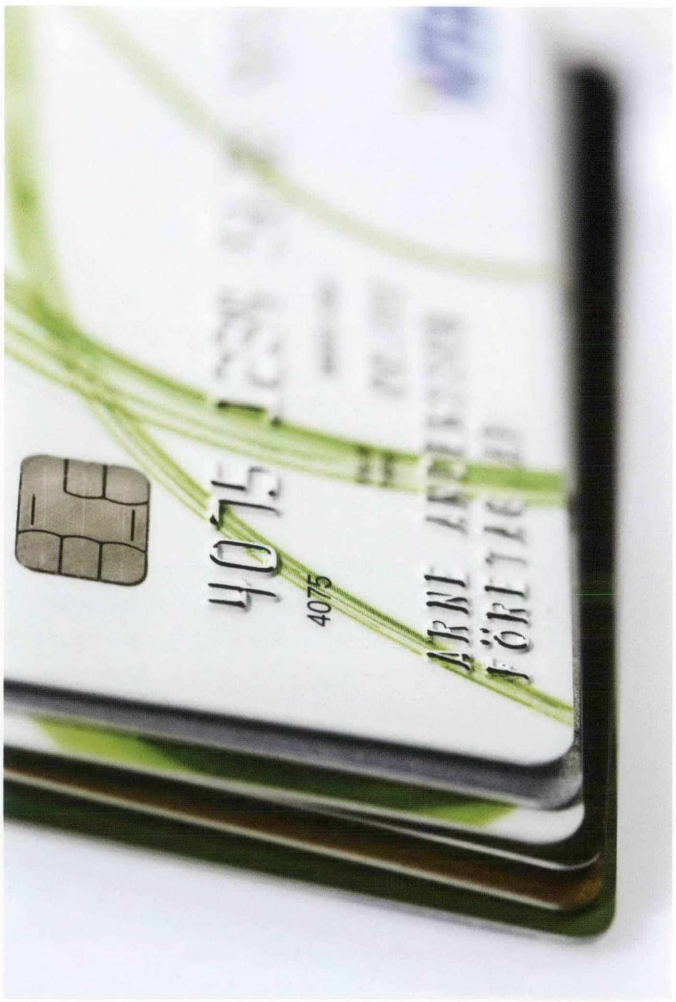
Bruket av mynt spred sig snabbt i den grekiska världen under 600- och 500-talen före vår tidräkning. Mynten blev allt mer avancerade i utförande och kom snart att likna de mynt vi har idag med två präglade sidor.

Världshistoriens största mynt är svenska. På grund av silverbrist började man 1624 använda koppar som myntmetall i Sverige. Koppar hade Sverige gott om. Främst kom den från den stora koppargruvan i Falun. De största kopparmynten tillverkades under 1644 och 1645. De hade valören 10 daler silvermynt, vägde omkring 20 kg och kallas för plåtmynt.

DE FÖRSTA SEDLARNA

Att hantera många mynt blev både tungt och otympligt. Redan på 900-talet e.Kr. började därför papperspengar användas i Kina. Under Khubilai Khans välde på 1200-talet började sedlar användas i större skala. Med sedlarna försvann all koppling till ett metallvärde och betalningsmedlets värde blev symboliskt. De första europeiska sedlarna gavs ut i Stockholm 1661 av bankmannen Johan Palmstruch. Men eftersom hans bank, Stockholm Banco, utfärdade fler sedlar än den kunde lösa in, slutade försöket med att sedlarna drogs in och banken gick i konkurs 1668.

Mynträkningsapparaten Adjutor från 1909, tillverkad av L M Ericsson. Enligt reklamen utförde Adjutor på bara sju minuter mynträkningsarbete som för hand tog en timme. Felräkning var enligt samma reklam dessutom en omöjlighet.

Med det första kontokortet, Diners Club från 1950, började pengar förknippas med plastkort. I uttagsautomaterna kunde man ta ut pengar med plastkort. Kort med chip började införas av säkerhetsskäl under 2000-talet. Chippet är en mycket liten krets som lagrar och behandlar data.

Kliché till sedel utgiven av Skaraborgs Läns Enskilda Bank och tryckt av J. Bagge & Söners Sedeltryckeri på 1860- eller 1870-talet. Sedeln är troligen en femkronorssedel, vilket motsvarar 234 kronor i dagens värde (2012). Skaraborgs Läns Enskilda Bank avsade sig rätten att ge ut sedlar 1902.

Bankomat
NCR
VISA

Samtidigt började engelska guldsmeder ge ut kvitton på deponerat guld. Ägaren kunde sedan växla in dessa mot den summa pengar som fanns angiven på kvittot. Med tiden började kvittona gälla som allmänna betalningsmedel, som ett slags sedlar.

Länge fanns det en koppling mellan sedlar och guld, bland annat genom den så kallade guldmyntfoten. Sedeln garanterade ett värde i guld som sedelutgivaren var skyldig att kunna lösa in sedeln mot. I Sverige upphörde guldmyntfoten 1931.

PENGAR BLIR VIRTUELLA

Idag representeras stora mängder pengar av vare sig mynt eller sedlar. De finns enbart som siffror i bokföringsposter. Under 1800-talet började girobetalningar och checkar bli allt vanligare när större summor skulle betalas. Giro är ett sätt att överföra en summa pengar från ett konto till ett annat och en check är helt enkelt en form av skuldbrev.

Under 1950-talet kom de första betalkorten. Dessa kort kom allt mer att ersätta checken vid större betalningar och kombinerades senare med möjligheter att göra kontantuttag i uttagsautomater. Uttagsautomaterna kom tidigt till Sverige. Redan en dryg vecka efter världens första uttagsautomat, som installerades i England i juni 1967, invigdes den första svenska automaten i Uppsala. De första uttagsautomaterna var så kallade offline-automater och hade alltså ingen kontakt med bankens kontosystem. Världens första online-automat installerades i Oxie Härads Sparbank i Malmö 1968.

Bankomat är de svenska affärsbankernas (utom Swedbank) varumärke på sina uttagsautomater för sedlar.
Uppsala Sparbank var först med uttagsautomat i Sverige, redan 1967 invigdes den, tillverkad av företaget Metior. Den svenske uppfinnaren Leif Lundblad vidareutvecklade tekniken med sedelutmatare på 1970-talet. Uttagsautomaterna fick sitt stora genombrott 1978, då sparbankerna lanserade Minuten över hela landet, och 1980 då affärsbankerna introducerade sin blå Bankomat.

Blyertspenntillverkaren »Johann Faber» grundades i Nürnberg 1878 men hade sitt ursprung i den fabrik som igångsattes redan 1760 för tillverkning av blyertspennor i blygsam omfattning. Efter Contés innovation 1795 började även Faber tillverka blyerts av grafit och lera. 1837 införde de polygradespennorna med hårdhetsskala. Ur: *Blyertspennans historia* af Johann Faber, troligen omkring 1900.